

interbellum de ziektegeldverzekering losgekoppeld van de ziektekostenverzekering. Opvallend was ook dat de Nederlandse overheid, in tegenstelling tot de Belgische en Duitse, weigerde zelf een financiële bijdrage te leveren. In tegenstelling tot Duitsland, bestond er in België en Nederland voor de Tweede Wereldoorlog voor de werkgevers geen verplichting om aan de ziekteverzekering deel te nemen. In België bracht de besluitwet van december 1944 de ziekteverzekering en andere sociale verzekeringen samen onder de noemer van sociale zekerheid. Later zou de communautaire problematiek de zaak gaan bemoeilijken. Landsbonden speelden in Duitsland maar vooral in België een grote rol, terwijl in Nederland unieke organisaties zoals commerciële ziekenfondsen en doktersfondsen een belangrijke plaats opeisten. De Nederlandse en Duitse overheden traden veel minder genereus op dan de Belgische. Terwijl in België en Duitsland de discussie de voorbije decennia woedde over financiën, ging het Nederlandse debat over structuren: over de verhouding tussen particuliere en publieke voorzieningen en over de verspreiding van de verplichting.

Het leuke aan dit boek is dat het heel wat feitenmateriaal biedt, mooi gespreid over drie landen én over een vrij lange periode, tot en met de actuele situatie. De vergelijkende aanpak is bijzonder boeiend maar vertoont ook beperkingen. Door de onvolledigheid van de beschikbare historiografie, richt de behandeling van de negentiende-eeuwse Belgische mutualiteiten zich bijna uitsluitend op de Gentse situatie, terwijl de minstens even interessante Waalse industrie slechts terloops vermeld wordt. In het corpus van de tekst blijft het vergelijkende vaak beperkt tot de tussenbesluitjes, maar dat wordt grotendeels opgevangen door een zeer boeiend algemeen besluit. In verband met sociale verzekeringen in de Lage Landen waren de technische aspecten van het beleid wel bekend, en de auteurs bieden daarvan een mooi overzicht. Spijtig genoeg bieden historische werken over dit onderwerp zelden veel diepgaande theoretische reflectie, en ook dit boek komt daaraan niet echt tegemoet. Interessant zou een theoretische beschouwing kunnen zijn over concepten zoals risicobestrijding en gesubsidieerde vrijheid... dat laatste is immers veel meer dan 'een verbeterde versie van het liberale zelfhulpconcept.' Anderzijds moet men misschien durven toegeven dat dat een apart onderzoeksveld vormt. Over het algemeen biedt het boek een goed gedocumenteerd overzicht van de bestaande kennis, en door het vergelijkende karakter zorgt het algemeen besluit zeker voor nieuwe perspectieven. Dat geeft het boek ongetwijfeld een meerwaarde, en maakt van deze studie zeker een aanrader voor al wie geïnteresseerd is in de geschiedenis van ziekenfondsen en mutualiteiten.

Jo Deforme

V. Viaene, *Belgium and the Holy See from Gregory XVI to Pius IX (1831-1859). Catholic revival, society and politics in 19th-century Europe* (KADOC-studies XXVI; Leuven: Leuven university press, 2001, 647 biz., ISBN 90 5867 138 0).

Aan belangstelling voor de negentiende-eeuwse betrekkingen tussen België en het Vaticaan, heeft het in de Belgische historiografie tot hertoe nog niet ontbroken. Mgr. A. Simon was in de jaren 1950 en 1960 de onvermoeibare grondlegger van deze geschiedenistak. Hij was de eerste die massa's Belgische en Vaticaanse indringende archiefstukken aan het oppervlak bracht. H. Haag leverde terzake eveneens belangrijke bijdragen, terwijl E. Lamberts vervolgens deze politiek-religieuze problematiek in het Gentse bisdom aan een grondig onderzoek onderwierp. Het is een leerling van deze laatste, Vincent Viaene, die zich tot doel stelde een allesomvattende synthese met betrekking tot dezelfde periode (1831-1859) tot stand te brengen. Het materiaal

dat zijn voorgangers bijeenbrachten, diende uiteraard als basis voor dit omvangrijke werk, maar het is verbazingwekkend hoeveel ongekende informatie hij toch nog op het spoor kwam in zowel de bisschoppelijke archieven als in die van gekende, prominente katholieke families. Ook bepaalde Vaticaanse archieven, die vroeger ontoegankelijk waren, gingen voor hem open. Qua methode treedt Viaene eveneens in het voetspoor van zijn voorgangers. De uitstekend gecontextualiseerde (kritische) analyses gebeuren op basis van de percepties zoals die door de talrijke hoofdactoren in het discours van hun publicaties en vooral van hun uitvoerige correspondentie geformuleerd worden.

Het resultaat is ontegensprekelijk dat de reeds gekende conflicten nu veel grondiger uitgewerkt zijn. De ambivalente houding van Rome ten opzichte van de Belgische grondwet, de machtsstrijd om de bisschopsbenoemingen en de aanstelling van de nuntii en de Belgische diplomaten te Rome, de jezuïetenkwestie, de introductie van het ultramontanisme in de Leuvense universiteit, de spanningen tussen de reguliere en seculiere geestelijkheid en deze tussen de verschillende strekkingen binnen het katholicisme, het conflict rond de twee te liberaal geachte Gentse professoren, kortom, over al de conflicthaarden die uit de wisselwerking tussen het Vaticaan en de Belgische kerk én staat in de betrokken periode ontstonden, beschikken we voortaan over uitgebreide en vakkundige analyses. Dankzij de indrukwekkende hoeveelheid geraadpleegde archieven, de scherpzinnige commentaren van de auteur en de sprekende details en anekdotes die hij de lezer daar bovenop serveert, komen al de intriges, de heftigheid van de strijd achter de schermen, de goed uitgekiende strategieën en tactieken van de hoofdrolspelers en de soms lage manoeuvres nog veel explicieter op de voorgrond dan in de vroegere werken reeds het geval was.

Viaenes proefschrift geeft echter ook blijk van een vernieuwende aanpak. Geheel in de lijn van de hedendaagse geschiedenisbeoefening heeft hij, veel meer dan zijn voorgangers, oog voor de sociaal-culturele aspecten van het verhaal. De bestudeerde organisaties worden systematischer vanuit een cultureel perspectief benaderd; de onderliggende mentaliteit(en) van de milieus waarbinnen de actoren actief zijn, hun eigen psychologische kenmerken en vooral het Vaticaan, als 'inspiring force and rallying symbol for catholic opinion' staan centraal in talrijke bladzijden die ongetwijfeld tot de beste en de meest vernieuwende van het boek behoren. Zo krijgen we een inspirerende schets van Leopold I, die vooral gesteund is op zijn vertrouwelijke correspondentie met koningin Victoria. De briefwisseling van de leden van de conservatieve katholieke adel levert eveneens uitstekende portretten op. En voor wie geïnteresseerd is in de toenmalige Vaticaanse milieus, de diplomatieke cultuur die er heerste en de plaats die Gregorius XVI en Pio Novo daarin bekleedden, is dit boek een must. Bijzonder levendige beschrijvingen krijgen we eveneens over de belangrijke rol die de reizen naar Rome in het leven van de Belgische katholieken toen speelden.

In één van de inleidende hoofdstukken doet de auteur tevens een poging om de wisselwerking tussen de aanhangers van het liberalisme en het democratisch radicalisme enerzijds en de katholieke kerk en godsdienst anderzijds te duiden. Vooral het religieus hervormingsstreven van de antiklerikalen wordt duidelijk in de verf gezet. Maar omdat Viaene zich hoofdzakelijk baseert op de bestaande literatuur en op de (weinig talrijke) uitgegeven bronnen, bereikt hij in deze analyses niet hetzelfde niveau. De vrijmetselarij is weliswaar een adequate invalshoek, maar te beperkt om heel het ideologische spectrum te vatten. Het aantal actoren op wie hij de schijnwerpers richt is ook te klein om een representatief beeld te kunnen geven. Sommige conclusies lijken me dan ook wat al te vergaand. We kunnen alleen maar hopen dat een even getalenteerd historicus als Viaene ooit ook deze problematiek zal bestuderen. Voor wat de relatie tussen de Belgische katholieken en de Heilige Stoel betreft, heeft Viaene echter zonder

meer hét standaardwerk tot stand gebracht, dat tevens een belangrijke bouwsteen zal blijken te zijn voor wie de geschiedenis van de even interessante en nog turbulenter interacties in de latere periodes wil bestuderen.

Els Witte

A. Goedhart, *Het wonder van Deli. Uit de geschiedenis van de cultures op Sumatra 's Oostkust* ([Alphen aan den Rijn]: Albini, 2002, 199 blz., ISBN 90 6714 089 9).

Tempo doeloe leeft nog altijd voort in de geesten van menigeen die ooit in het toenmalige Nederlands-Indië werkzaam is geweest. Telkens weer doet zich de behoefte voor om aan dat gevoel gestalte te geven, het koloniale verleden in al zijn facetten te beschrijven en, wellicht, zodoende ook een rechtvaardiging, hoe indirect ook, te zoeken voor de Nederlandse aanwezigheid in de voormalige kolonie. Exponent van dit genre is Goedharts geschiedenis van de regio Sumatra's Oostkust, letterlijk door de eeuwen heen. De auteur was reeds in 1948 gepromoveerd aan de Indologische Faculteit te Utrecht, die uiteraard bekend stond als minder 'ethisch' dan de Leidse tegenhanger. Vervolgens was hij vele jaren verbonden aan de Handels Vereniging Amsterdam die een van de hoofdspelers was geworden in de de exportlandbouw aan Sumatra's Oostkust. Van Goedharts hand verscheen zowel een autobiografie als een bedrijfsbiografie van de HVA; laatstgenoemd werk draagt de veelzeggende titel *Eerherstel voor de plantage*. Het onderhavige boek is onvoltooid werk. Sommige hoofdstukken lijken verdacht op aantekeningen voor een nog op te bouwen betoog terwijl drie hoofdstukken zelfs helemaal niet gereed waren voor publicatie toen de auteur in november 2000 overleed.

Het eerste hoofdstuk is naar verhouding zeer omvangrijk, ruim 70 pagina's, en biedt een historisch overzicht vanaf de VOC-tijd tot heden. Welbekende verhalen passeren de revue zoals de Atjehoorlog, Nienhuys en de Deli Maatschappij, het succes van de tabak, de opkomst van rubber- en oliepalmcultures in de jaren twintig en dertig. Minder bekend, en daardoor interessanter, is het soms persoonlijk getinte relaas van de gebeurtenissen meteen na afloop van de Japanse bezetting — de tijd van rampokkers — tot aan de nationalisatie van de Nederlandse bedrijven eind 1957. De uiteenzetting van ontwikkelingen in het tijdperk van Soeharto dienen met name om de continuïteit te onderstrepen in de succesvolle exploitatie van de natuurlijke rijkdommen van dit gebied. Juist in dit laatste deel schuilt ook een belangrijke boodschap van de auteur: de Westerse pioniersgeest heeft Deli ontgonnen en het onmisbare fundament geschapen voor een later succes onder Indonesische verantwoordelijkheid. Zelden is een dergelijk rechtstreeks verband gelegd tussen enerzijds de grote Westerse pioniers (Deli Maatschappij, HVA, US Rubber en Goodyear) en anderzijds toonaangevende conglomeraten onder Soeharto (Salim, Sinar Mas, Astra Agro en Raja Garuda Mas). De auteur weet dat zijn stelling ingaat tegen de 'mainstream' van de internationale literatuur over het kolonialisme.

De overige hoofdstukken zijn thematisch ingericht betreffende achtereenvolgens de afzonderlijke gewassen, de cultuurmaatschappijen, bodem en klimaat, grondrechten (niet grondenrechten) en agrarische regelingen (erg kort), bedrijfsvoering en demografie (met inbegrip van arbeidsverhoudingen). Ze bevatten veel feitelijke informatie en weinig analyse. Soms is sprake van storende herhalingen, bij voorbeeld bij de introductie van Arendsburg, de Deli Maatschappij, de Deli-Batavia Maatschappij en de Senembah Maatschappij (98-107) die even later dunnetjes overgedaan wordt (129-134). Soms steunt de beeldvorming op beweringen uit een wel erg losse pols. Een voorbeeld hiervan betreft de arbeidsverhoudingen: 'De onderlinge verhou-